

**แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในมุมมองของแรงงานที่เคลื่อนย้ายกลับสู่ท้องถิ่นภายใต้
วิกฤติการณ์โควิด-19**
**The Concept of Sufficiency Economy in the Eyes of Internal Migrants
under COVID-19 Crisis**
เจริญชัย เอกมาไพศาล^{1*}
Charoenchai Agmapisarn

บทคัดย่อ

วิกฤติการณ์โควิด-19 ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจในประเทศ เนื่องจากเศรษฐกิจของประเทศขึ้นอยู่กับ การกลับมาของนักท่องเที่ยวต่างชาติเป็นหลัก โดยธุรกิจธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการได้รับผลกระทบอย่างหนักจากมาตรการการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ทำให้ธุรกิจต้องขาดรายได้ ส่งผลให้เกิดการเลิกจ้างงานในกลุ่มพนักงานธุรกิจโรงแรมและร้านอาหารอันเนื่องมาจากความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายของแรงงานกลับสู่ถิ่นในช่วงการระบาด ด้วยเหตุนี้เอง ภายใต้ภาวะความผันผวนของวิกฤติ งานวิจัยนี้ได้สัมภาษณ์แรงงานในธุรกิจโรงแรมและร้านอาหารที่เคลื่อนย้ายกลับสู่ท้องถิ่นจำนวน 34 คน เกี่ยวกับ 1) วิกฤติที่แรงงานประสบปัญหาอยู่ 2) บทเรียนและการเรียนรู้จากวิกฤติ 3) การปรับตัวของแรงงานกลับถิ่น และ 4) แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามมุมมองของแรงงานกลับถิ่นในช่วงภาวะวิกฤติ ผลจากการสัมภาษณ์ผ่านการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ พบว่า แรงงานส่วนมากมองแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเกี่ยวข้องกับ การหารายได้ การใช้จ่ายอย่างประหยัด ความมีเหตุผลในการใช้จ่าย รวมถึงการบริโภคแบบพอเพียง โดยถือเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีที่จะช่วยลดแรงกดดันอันเกิดจากความผันผวนและความไม่แน่นอนในช่วงวิกฤติ

คำสำคัญ: แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แรงงานกลับถิ่น โควิด-19 ธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการ

Abstract

The Covid-19 crisis affected the domestic economy because the country's economy primarily depends on the return of foreign tourists. The hospitality business has been markedly affected by the preventive measures associated with COVID-19, causing businesses to lose revenue, resulting in layoffs among hotel and restaurant workers due to the economic uncertainty. This led to internal labor migrants during the COVID-19 outbreak. Due to the volatility of the crisis, this study interviews 34 internal migrants from hotel and restaurant businesses about the concept of sufficiency economy during the crisis about 1) The crisis in which internal migrants are facing 2) Lessons and learning from the crisis, 3) Adaptation of internal migrants, and 4) The concept of sufficiency economy from

¹รองศาสตราจารย์ประจำคณะการจัดการการท่องเที่ยว สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

*Corresponding Author e-mail: charoenchai.a@nida.ac.th

the perspective of internal migrants during the crisis. Through the qualitative analysis of the interview data, the results reveal that most internal migrants viewed the concept of sufficiency economy in relation to making money, spending money wisely, spending responsibly and sustainable consumption. It is considered as resilience to ease the pressure caused by volatility and uncertainty during the crisis.

Keywords: The Concept of Sufficiency Economy Internal Labor Migrants COVID-19 Hospitality Business

บทนำ

การระบาดของไวรัสโคโรนา-19 (โควิด-19) ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2563 ส่งผลให้หลายประเทศต้องออกมาตรการป้องกันและลดการแพร่ระบาดของโควิด-19 อาทิ การเว้นระยะห่างทางสังคม การกักตัว (Qian & Jiang, 2022) รวมถึงผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการที่มีความอ่อนไหวต่อการระบาดของโรคโควิด-19 (Duro et al., 2021) เป็นเหตุให้นักท่องเที่ยวและผู้เยี่ยมเยือนตัดสินใจเลื่อนหรือยกเลิกการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว ธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการประสบปัญหากับความผันผวนของวิกฤติโควิด-19 อันเนื่องมาจากความไม่แน่นอนในการเดินทางทั่วโลก (DeMicco et al., 2021) ซึ่งกลุ่มธุรกิจดังกล่าวมีส่วนการจ้างงานร้อยละ 20 ของการจ้างงานทั้งหมดในประเทศ (Surawattananon et al., 2021) และสร้างรายได้ที่มาจากค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวต่างชาติ โดยมีสัดส่วนถึงร้อยละ 11 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (Bank of Thailand, 2021) ด้วยเหตุนี้เอง วิกฤติการณ์โควิด-19 ทำให้ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการต้องขาดรายได้ และส่งผลกระทบต่อแรงงานที่ต้องถูกเลิกจ้าง องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) (ILO, 2020) ได้รายงาน สถานการณ์การระบาดของวิกฤติการณ์โควิด-19 ในประเทศไทยส่งผลทำให้คนงานที่ยังทำงานอยู่แต่ต้องลงงานพร้อมกับมาตรการการกักตัว ทำให้แรงงานมีลักษณะ “มีงานทำ แต่ขาดงานชั่วคราว” อาทิ กลุ่มแรงงานด้านธุรกิจบริการ โดยเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญอันเป็นสัญญาณของการลดลงของการจ้างงานที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและเป็นสาเหตุที่ทำให้แรงงานจำนวนมากที่ขาดงานชั่วคราวต้องเปลี่ยนไปสู่สถานะของการว่างงาน ก่อให้เกิดแรงงานที่เคลื่อนย้ายกลับไปสู่อสังคมนั้น

ช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 ระลอกแรกในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2563 ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของแรงงานกลับถิ่นจากเมืองแหล่งท่องเที่ยว เช่น กรุงเทพฯ ภูเก็ต ไปสู่ภูมิลำเนาเป็นจำนวนมาก (Chantapong & Tatsanasongthongwong, 2021) ในขณะที่การระบาดของโรคโควิด-19 ทั่วโลกส่งผลให้ผู้ประกอบการรายย่อยในธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการขาดกำลังทุนและประชาชนขาดกำลังซื้อ รวมถึงผลกระทบต่อแรงงานที่ถูกเลิกจ้างทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายถิ่นกลับภูมิลำเนา (ILO, 2020, 2021a, 2021b; Posel, Oyenubi & Kollamparambil, 2021) โดยเมื่อปัจจัยภายนอกเหล่านี้ไม่อาจเป็นที่พึ่งได้ดังที่เคยเป็นมา การฟื้นตัวของเศรษฐกิจไทยจึงต้องหันกลับมาสร้างความเข้มแข็งภายในประเทศอันเป็นไปตามยุทธศาสตร์ชาติ ด้วยเหตุนี้เอง การสร้างฐานรากให้มั่นคง ด้วยการเปลี่ยนวิกฤติการณ์โควิด-19 ให้เป็นโอกาสในการสร้างเศรษฐกิจฐานรากในระดับท้องถิ่นและชุมชน ควบคู่ไปกับการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคในพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจใหม่ผ่านการเพิ่มพูนทักษะการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งแนวคิดนี้จะเป็นตัวช่วยให้แรงงานกลับถิ่นสามารถพึ่งพาตัวเอง รวมถึง

มีความสามารถในการจัดการและแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยตนเองได้ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 ห่วง คือ “ความพอประมาณ” “ความมีเหตุผล” และ “การมีภูมิคุ้มกันที่ดี” ภายใต้ 2 เงื่อนไข คือ “ความรู้” และ “คุณธรรม” (Barua & Tejavaddhana, 2019; Mongsawad, 2012) โดยเป็นแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของคนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน และสังคม ในขณะที่การระบาดของโรค โควิด-19 ก่อให้เกิดปัญหาการว่างงานในธุรกิจบริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ธุรกิจโรงแรมและร้านอาหารที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด (Dill, 2021; Paekanong, 2020) ด้วยเหตุนี้เอง บทความวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษาถึงปัญหาของแรงงานจากธุรกิจโรงแรมและร้านอาหารที่ต้องเคลื่อนย้ายกลับสู่ภูมิลำเนาภายใต้สถานการณ์โควิด 19 บทเรียนและการเรียนรู้เกี่ยวกับโควิด -19 ของแรงงานกลับถิ่น มุมมองของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามความเข้าใจของแรงงานกลับถิ่น รวมถึงการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในช่วงวิกฤติ ซึ่งงานวิจัยที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในมุมมองของแรงงานที่กลับถิ่นมีค่อนข้างจำกัด จึงถือว่าเป็นช่องว่างของงานวิจัยชิ้นนี้

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านประชากร

แรงงานที่เคลื่อนย้ายกลับสู่ท้องถิ่นในกลุ่มธุรกิจโรงแรมและร้านอาหารโดยมีอายุมากกว่า 18 ปี และไม่เป็นกลุ่มเปราะบาง รวมถึงมีประสบการณ์ในการทำงานอย่างน้อย 1 ปี

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาบททวนเอกสาร สถานการณ์ แรงงานที่เคลื่อนย้ายกลับสู่ท้องถิ่น ในช่วงวิกฤติการณ์โควิด-19 ระบาดระลอกสี่ ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2564 รวมถึง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ขอบเขตด้านพื้นที่

คณะผู้วิจัยจะเน้นจังหวัดที่มีแรงงานที่เคลื่อนย้ายกลับสู่ท้องถิ่นมากที่สุด คือ กรุงเทพฯ ภูเก็ต ชลบุรี และเชียงใหม่ ซึ่งเป็นกลุ่มจังหวัดที่มีภาคธุรกิจโรงแรมและร้านอาหารโดยมีการจ้างงานมากที่สุด และสามารถทำรายได้ให้แก่ประเทศ รวมถึงเป็นกลุ่มจังหวัดที่มีแรงงานที่เคลื่อนย้ายกลับสู่ท้องถิ่นมากที่สุดในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 ระลอกแรกตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. 2563

ทบทวนวรรณกรรม

แรงงานที่เคลื่อนย้ายกลับสู่ท้องถิ่นในช่วงวิกฤติการณ์โควิด-19 ในประเทศไทย

การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในช่วงการระบาดระลอกแรกในช่วงระหว่างกุมภาพันธ์ และเมษายน พ.ศ. 2563 ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายของแรงงานเป็นจำนวนมากประมาณ 2 ล้านคน โดยงานวิจัยของ Chantapong และ Tatsanasongthongwong (2021) ได้ทำการศึกษาและพบว่า การเคลื่อนย้ายของแรงงานส่วนมากมาจากจังหวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว อาทิ กรุงเทพฯ ชลบุรี ภูเก็ต เชียงใหม่ โดยเป็นการย้ายเข้าในกลุ่มจังหวัดภาคอีสานและจังหวัดนครศรีธรรมราช และเป็นแรงงานที่เคลื่อนย้ายภายในประเทศ (Internal Migration) ในช่วงวิกฤติการณ์ของโรคโควิด-19 แรงงานที่เคลื่อนย้ายส่วนมาก (ร้อยละ 80) เป็นวัยทำงานอายุระหว่าง 21-60 ปี และเกินกว่าครึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีรายได้น้อย เมื่อเทียบกับการเคลื่อนย้ายของแรงงานก่อนเกิดวิกฤติโควิด-19 โดยเป็นการเคลื่อนย้ายแรงงานภายในประเทศที่มาจากภาคที่มีผลิตภาพต่ำ อาทิ ภาคการเกษตร ไปยังภาคที่มีผลิตภาพที่สูงกว่า เช่น ภาคอุตสาหกรรม ภาคบริการ โดยงานวิจัยของ Chantapong และคณะ (2015) พบว่า ในช่วง

ระหว่างปีพ.ศ. 2515-2557 การย้ายถิ่นในประเทศไทยส่วนมาก (ร้อยละ 60) เป็นการย้ายถิ่นระหว่างจังหวัด และเป็นการย้ายถิ่นแบบถาวรโดยจะเป็นแบบ “ชนบทไปสู่เมือง” (Rural-Urban) ขณะที่การย้ายถิ่นแบบชั่วคราวจะเป็นแบบจาก “เมืองกลับสู่ชนบท” (Urban-Rural) และเป็นที่น่าสังเกตว่าภาคชนบทเกษตร จะเป็นแหล่งรองรับแรงงานกลับถิ่นที่ถูกเลิกจ้างจากเมืองในช่วงภาวะวิกฤติในอดีตที่ผ่านมา โดยสอดคล้องจากผลสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (Chantapong et al., 2015) พบว่าในช่วงวิกฤติการเงินโลกระหว่างปี พ.ศ. 2551-2552 แรงงานมีการย้ายถิ่นกลับไปสู่ภูมิภาคเดิมโดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 70

องค์การแรงงานระหว่างประเทศ หรือ ILO (International Labour Organization) (ILO, 2021a) ได้รายงานไว้ว่า ช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 ทั่วโลกจะส่งผลกระทบต่อแรงงานกลุ่มเยาวชนที่ทำงานในธุรกิจบริการทั้งโรงแรม ร้านอาหารและร้านกาแฟ และค้าปลีก โดยมีความเสี่ยงสูงในการถูกเลิกจ้าง (Puerto & Kim, 2020) ทำให้พวกเขาตัดสินใจกลับสู่ภูมิภาคเดิมซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของกลยุทธ์ในการอยู่รอดของแรงงาน โดยงานวิจัย Changtapong และคณะ (2020) ได้แบ่งกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เคลื่อนย้ายกลับสู่ท้องถิ่นในช่วงการระบาดระลอกแรก ออกเป็น 3 กลุ่มหลัก คือ (1) กลุ่มที่จำเป็นต้องกลับได้แก่ กลุ่มที่ถูกเลิกจ้าง เพราะสถานประกอบการปิดถาวร และกลุ่มที่ถูกเลิกจ้างชั่วคราว เช่น ถูกลดวันทำงาน ลดค่าจ้าง หรือให้หยุดงานโดยไม่ได้รับค่าจ้าง แต่พวกเขายังโชคดีที่มีภูมิภาคเดิมให้กลับไปพึ่งพิง แรงงานส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนเกษตรในชนบท ทั้งนี้ งานวิจัยคาดว่า แรงงานบางส่วนอาจกลับภูมิภาคถาวรหากสามารถหางานหรือทำธุรกิจส่วนตัวได้ (2) กลุ่มที่กลับดีกว่าไม่กลับ ได้แก่ กลุ่มที่หยุดงานเพราะสถานประกอบการปิดชั่วคราว และกลุ่มที่นายจ้างให้ทำงานที่บ้าน แม้บางรายมีรายได้หรือเงินออมพอต่อการดำรงชีวิตในเมือง แต่ต้องการกลับภูมิภาคเพื่อลดต้นทุน งานวิจัยคาดว่าแรงงานกลุ่มนี้สามารถกลับมาทำงานได้เมื่อสถานการณ์กลับสู่ภาวะปกติ (3) กลุ่มที่กลับเพื่อพักผ่อนหรือทำงานจากบ้านในต่างจังหวัดชั่วคราว ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่มีทักษะที่ทำงานที่บ้านได้ กลุ่มนี้แม้ไม่ได้รับผลกระทบแต่ตัดสินใจกลับ เพราะคิดว่าการใช้ชีวิตในเมืองไม่สะดวก บางรายตัดสินใจกลับก่อนไม่ได้หยุดสงกรานต์ หรือประเมินว่าอาจมีการห้ามเดินทาง โดยงานวิจัย (Changtapong et al., 2020) ยังพบว่าแรงงานบางกลุ่มสามารถปรับตัวได้ด้วยการเปลี่ยนวิถีการประกอบอาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการของเมือง โดยเปลี่ยนไปทำงานที่ใกล้เคียงเดิมตามความถนัดของพวกเขา ยกตัวอย่าง เปลี่ยนจากเย็บเสื้อผ้าเป็นเย็บหน้ากากผ้าขาย เปลี่ยนจากขับรถรับจ้างเป็นขับรถรับส่งอาหาร

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชพระราชทานพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย (Mongsawad, 2012) ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ (Piboolsravut, 2004) โดยเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน ถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน (Singsuriya, 2015) โดยความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้คำนึง

ความพอเพียง (Sufficiency) จะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ (Mongsawad, 2012; Piboolsravut, 2004) ประกอบด้วย ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยมีเงื่อนไขในการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ภายใต้ 2 เงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ และเงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต โดยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้มาประยุกต์ใช้กับหลายมิติ อาทิ มิติด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม งานวิจัยของ Barua และ Tejavivaddhana (2019) ได้ทำการวิเคราะห์ห่อภิมาณ (Meta-Analysis) เกี่ยวกับงานวิจัยที่ตีพิมพ์เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับความเป็นอยู่ที่ดีตลอดปี ค.ศ. 2018-2000 พบว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้ถูกนำมาประยุกต์กับ 6 สาขาหลัก ได้แก่ (1) การศึกษา (2) สังคม (3) เศรษฐกิจ (4) การเกษตร (5) สิ่งแวดล้อม และ (6) สุขภาพ ซึ่งแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มคน สังคมและชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงภาวะเศรษฐกิจที่ไม่แน่นอนอันเกิดจากภาวะวิกฤติการณ์โควิด-19 ที่ส่งผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมภายในประเทศรวมถึงต่างประเทศ (Duro et al., 2021; ILO, 2020, 2021a 2021b).

เนื่องจากวิกฤติการณ์โควิด-19 ส่งผลกระทบต่ออย่างหนักต่อธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการทั่วโลก (Giousmpasoglou, Marinakou & Zopiatis, 2021) โดยเฉพาะธุรกิจโรงแรมและร้านอาหารที่ต้องประสบปัญหาขาดทุน รวมถึงปิดกิจการ ก่อให้เกิดการเลิกจ้างงานเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศที่พึ่งพาภาคการท่องเที่ยวเป็นหลัก ส่งผลให้เกิดแรงงานที่เคลื่อนย้ายกลับสู่ท้องถิ่นในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 เป็นจำนวนมาก ในขณะเดียวกัน แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาแนวคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวิถีไทยทั้งในด้านการพัฒนาและการบริหาร ภายใต้เงื่อนไข คือ ความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวัง และการมีคุณธรรม อาทิ ความซื่อสัตย์สุจริต การมีสติปัญญา และความเพียร โดยมีคุณลักษณะสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกันที่ดี ซึ่งนำไปสู่เป้าหมายที่จะทำให้แรงงานกลับถิ่นสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและรอดพ้นจากวิกฤติ รวมถึงรองรับต่อการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากผลกระทบที่มาจากการระบาดของโรคโควิด-19

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เน้นการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกภายใต้แนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งการวิจัยเชิงคุณภาพถือเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมสำหรับการตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยชิ้นนี้ (Sandiford & Seymour, 2007) โดยเครื่องมือที่ใช้ในการทำการสัมภาษณ์

ประกอบด้วย ข้อคำถามทั้งหมด 6 ข้อ ดัดแปลงมาจากงานวิจัยของ Vo-Thanh และคณะ (2020); Duarte Alonso (2020) และ Piboolsravut (2004) ที่เกี่ยวข้องกับ “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งได้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หมายเลขอ้างอิง ECNIDA 2021/0066 ประกอบด้วย 1) วิฤติอะไรที่คุณกำลังประสบปัญหาอยู่? 2) อะไรคือสิ่งที่คุณเรียนรู้จากวิฤติการณนี้ 3) การปรับตัวของคุณ (ตอนนี้) เป็นอย่างไร? 4) ภายใต้สถานการณ์โควิด-19 คุณคิดว่าแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” นำมาประยุกต์กับชีวิตประจำวันและการแก้ไขปัญหาวิฤติการณโควิด 19 ได้หรือไม่? อธิบาย 5) ในมุมมองของคุณ คำว่า “ความมีเหตุผล” สามารถนำมาปรับเข้ากับการใช้ชีวิตประจำวันในสถานการณ์โควิด-19 อธิบาย 6) ในมุมมองของคุณ คำว่า “ความพอประมาณ” สามารถนำมาปรับเข้ากับการใช้ชีวิตประจำวันในสถานการณ์โควิด-19 อธิบาย

ในส่วนขั้นตอนการดำเนินงาน คณะผู้วิจัยจะทำการสุ่มตัวอย่างของผู้ถูกสัมภาษณ์ คือ กลุ่มแรงงานในธุรกิจโรงแรมและร้านอาหารที่เคลื่อนย้ายกลับถิ่น โดยเป็นการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้น (Multistage Sampling) ซึ่งถือว่าการสุ่มที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มประชากรที่มีขนาดใหญ่และมีขอบเขตงานที่กว้างขวาง (Whittemore, 1997) โดยจะแบ่งออกเป็น 5 ขั้น คือ ขั้นที่ 1 คือ การได้ตัวอย่างโดยเลือกอย่างเจาะจง (Purposive Sampling) คือ คณะผู้วิจัยจะเน้นจังหวัดที่สร้างรายได้จากธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการ คือ กรุงเทพฯ ชลบุรี เชียงใหม่ และภูเก็ต ขั้นที่ 2 คือ การได้ตัวอย่างโดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) คือ หลังจากได้จังหวัดที่สร้างรายได้จากธุรกิจการท่องเที่ยวแล้ว คณะผู้วิจัยจึงทำการสุ่มโรงแรมและร้านอาหารในจังหวัดที่ถูกเลือกโดยให้มีโอกาสถูกเลือกอย่างเท่าเทียมกัน ขั้นที่ 3 คือ การได้ตัวอย่างโดยเลือกอย่างเจาะจง (Purposive Sampling) คือ เมื่อได้ตัวอย่างโรงแรมและร้านอาหารแล้ว ก็จะเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไป คือ ผู้ประกอบการที่ทำธุรกิจโรงแรมและร้านอาหาร ซึ่งมีอายุมากกว่า 18 ปี โดยขั้นที่ 4 คือ การได้ตัวอย่างแบบก้อนหิมะหรือแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) โดยเป็นการอ้างอิงต่อเนื่องปากต่อปาก ถือเป็นการเลือกตัวอย่างในลักษณะการสร้างเครือข่ายข้อมูล (Kirchherr & Charles, 2018) เนื่องจากคณะผู้วิจัยต้องการทำการศึกษาแรงงานที่เคลื่อนย้ายกลับสู่ท้องถิ่นในกลุ่มธุรกิจโรงแรมและร้านอาหาร ดังนั้น คณะผู้วิจัยก็จะขออนุญาตสอบถามผู้ประกอบการถึงรายชื่อและเบอร์ติดต่อของแรงงานที่เคลื่อนย้ายกลับสู่ท้องถิ่นในช่วงการระบาดของวิฤติการณโควิด-19 ตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. 2563 ในการระบาระลอกแรก โดยคณะผู้วิจัยจะเน้นย้ำกับผู้ประกอบการว่า ข้อมูลส่วนตัวของแรงงานที่เคลื่อนย้ายกลับสู่ท้องถิ่นจะถูกเก็บรักษาไว้ รวมถึงไม่เปิดเผยต่อสาธารณะ ขั้นที่ 5 คือ การได้ตัวอย่างโดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) หมายถึง หลังจากที่ได้รายชื่อและเบอร์โทรศัพท์ติดต่อของกลุ่มแรงงานที่เคลื่อนย้ายกลับสู่ท้องถิ่นจากผู้ประกอบการธุรกิจโรงแรมและร้านอาหารมาจำนวนหนึ่งแล้ว คณะผู้วิจัยจึงทำการสุ่มรายชื่อและเบอร์โทรศัพท์ติดต่อของกลุ่มแรงงานที่เคลื่อนย้ายกลับสู่ท้องถิ่นนี้ โดยให้มีโอกาสถูกเลือกอย่างเท่าเทียมกัน โดยลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ ผู้ให้สัมภาษณ์ คือ แรงงานที่เคลื่อนย้ายกลับสู่ท้องถิ่นในกลุ่มธุรกิจโรงแรมและร้านอาหารโดยมีอายุมากกว่า 18 ปี และไม่เป็กลุ่มเปราะบาง รวมถึงมีประสบการณ์ในการทำงานอย่างน้อย 1 ปี โดยจะเป็นการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์เท่านั้น ผลจากการสุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการทั้งหมด 41 คน (แห่ง) คณะผู้วิจัยได้ขออนุญาตสอบถามผู้ประกอบการถึงรายชื่อและเบอร์โทรศัพท์ติดต่อของแรงงานที่เคลื่อนย้ายกลับสู่ท้องถิ่นในช่วงการระบาดของ

วิกฤติการณ์โควิด-19 ตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. 2563 คณะผู้วิจัยได้รายชื่อและเบอร์โทรศัพท์ติดต่อมาจากการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่รวมทั้งหมด 438 คน และได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบอย่างง่ายผ่านการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ทั้งหมด 34 คน จากข้อมูลที่ได้มา 438 คน โดย งานวิจัยของ Hennink และ Kaiser (2022) แนะนำว่า จำนวนกลุ่มตัวอย่างของผู้ถูกสัมภาษณ์ในงานวิจัยเชิงคุณภาพควรอยู่ประมาณ 9-17 คน โดยผู้สัมภาษณ์ต้องแน่ใจว่าข้อมูลที่ได้จากผู้ให้สัมภาษณ์เป็นข้อมูลไปถึงจุดอิ่มตัว (Saturation) โดยคณะผู้วิจัยจะต้องทราบได้ว่าข้อมูลจะอิ่มตัวเมื่อใดแล้วจึงหยุดเก็บข้อมูล ในขณะที่จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่กล่าวมา (34 คน) ในการทำวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ คณะผู้วิจัยถือว่าเป็นกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ (Boddy, 2016) ตารางที่ 1 แสดงถึงรายละเอียดของข้อมูลการสัมภาษณ์แรงงานที่เคลื่อนย้ายกลับสู่ท้องถิ่นจำนวนทั้งหมด 34 คน โดยใส่รหัสแรงงานที่เคลื่อนย้ายกลับสู่ท้องถิ่น I1 แทนผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 1 และ I2 คือ ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 2

ตารางที่ 1 ข้อมูลการสัมภาษณ์แรงงานกลับถิ่นจำนวนทั้งหมด 34 คน

รหัสแรงงานกลับถิ่น	เพศ	อายุ	ประสบการณ์ทำงานในอดีต (ปี/เดือน)	อาชีพในอดีต
I1	หญิง	28	8	เลขาช่าง
I2	ชาย	27	6	พ่อครัว
I3	ชาย	27	5	ก๊วก/งานครัว
I4	หญิง	30	6	พนักงานขายห้องพัก
I5	หญิง	28	4	พนักงานส่วนหน้า
I6	หญิง	32	3	แม่บ้าน
I7	หญิง	45	4	เลขาฝ่ายช่าง
I8	ชาย	35	8	พนักงานขายห้องพัก
I9	หญิง	30	3	พนักงานขายของ
I10	หญิง	32	2	แม่บ้าน
I11	ชาย	34	4	เจ้าหน้าที่ป้องกันทรัพย์สินโรงแรม
I12	ชาย	38	2.5	พ่อครัว
I13	ชาย	48	20	พ่อครัว
I14	หญิง	47	5	ผู้จัดการแผนกสปา
I15	ชาย	32	3	หัวหน้าดูแลแผนกสปา
I16	หญิง	28	3	เจ้าหน้าที่ฝ่ายบุคคล

ตารางที่ 1 ข้อมูลการสัมภาษณ์แรงงานกลับถิ่นจำนวนทั้งหมด 34 คน (ต่อ)

รหัสแรงงานกลับถิ่น	เพศ	อายุ	ประสบการณ์ทำงานในอดีต (ปี/เดือน)	อาชีพในอดีต
I17	หญิง	28	4	เจ้าหน้าที่ฝ่ายบุคคล
I18	ชาย	23	2	พนักงานต้อนรับ
I19	ชาย	32	12	วิศวกร
I20	หญิง	28	1	เลขา
I21	หญิง	37	9	นักบัญชี
I22	หญิง	32	6	พนักงานต้อนรับ
I23	หญิง	36	7	หัวหน้าห้องอาหาร
I24	หญิง	48	20	ฝ่ายซักรีดลินิน
I25	ชาย	31	3.5	พนักงานต้อนรับ
I26	หญิง	21	1	คนทำความสะอาด
I27	ชาย	27	2	พนักงานเสิร์ฟ
I28	ชาย	48	5	หัวหน้าช่าง
I29	หญิง	27	1.6	พนักงานบัญชี
I30	หญิง	27	1	เจ้าหน้าที่ฝึกอบรม
I31	ชาย	25	1	คนสวน
I32	หญิง	48	23	หัวหน้าแคชเชียร์
I33	หญิง	39	1.7	แม่บ้าน
I34	ชาย	33	1	รปภ.โรงแรม

ที่มา คณะผู้วิจัย, 2565

ผลจากการสัมภาษณ์แรงงานที่เคลื่อนย้ายกลับสู่ท้องถิ่นทั้งหมด 34 คน ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม - ตุลาคม พ.ศ. 2564 (ตารางที่ 1) แบ่งออกเป็น เพศชาย 14 คน (41%) และ เพศหญิง 20 คน (59%) โดยจำแนกตามอายุ อายุน้อยกว่า 25 ปี ทั้งหมด 2 คน (ร้อยละ 6) 25-35 ปี ทั้งหมด 22 คน (64 %) 35-45 ปี ทั้งหมด 5 คน (15%) และ 45-55 ปี ทั้งหมด 5 คน (15%) และ อายุมากกว่า 55 ปี ทั้งหมด 0 คน โดยมีประสบการณ์ทำงาน น้อยกว่า 5 ปี ทั้งหมด 20 คน (59%) ระหว่าง 5-10 ปี ทั้งหมด 10 คน (29%) ระหว่าง 10-20 ปี ทั้งหมด 3 คน (9%) และ มากกว่า 20 ปี ทั้งหมด 1 คน (3%)

หลังจากนั้น คณะผู้วิจัยก็ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรม Nvivo 12 ซึ่งเป็นเครื่องมือวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Zamawe, 2015) สำหรับการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ของข้อมูลขนาดใหญ่ (Bengtsson, 2016) โดยคณะผู้วิจัยถอดเทปจากการสัมภาษณ์ โดยจะมีการตรวจสอบข้อมูลและการทำข้อมูลให้สมบูรณ์ (Data Cleaning) ก่อนการวิเคราะห์เนื้อหา หลังจากนั้นก็ใช้โปรแกรม Nvivo ในการให้รหัส (Coding) เพื่อจัดหมวดหมู่ (Category) ของข้อมูล และหาความหมายความสัมพันธ์ที่ซ้ำกัน ระหว่างคุณลักษณะ (Properties) กับมิติ (Dimensions) เพื่อให้ได้หมวดหมู่หลัก (Core Category) ของ

ปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา และทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างข้อมูลที่เกี่ยวข้องรวบรวมได้จากภาคสนามโดยมีการจัดกลุ่มตามประเด็นต่างๆ แล้วนำมาตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) (Carter et al., 2014) เพื่อพิจารณาความสัมพันธ์และความสอดคล้องของข้อมูลโดยใช้คำถามการวิจัยและวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยมีกรอบในการวิเคราะห์ คือ “แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง” ของแรงงานในธุรกิจโรงแรมและร้านอาหารที่เคลื่อนย้ายกลับสู่ท้องถิ่น โดยแบ่งออกเป็น 1) วิถีชีวิตที่แรงงานประสบปัญหาอยู่ภายใต้สถานการณ์โควิด-19 2) บทเรียนและการเรียนรู้จากวิถีชีวิตโควิด-19 3) การปรับตัวของแรงงานกลับถิ่น 4) แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามมุมมองของแรงงานกลับถิ่น

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ภายใต้การปรับตัวของแรงงานกลับถิ่น 34 คน พบว่า แรงงานกลับถิ่นส่วนมากเป็นกลุ่มที่จำเป็นต้องกลับ เนื่องจากพวกเขาถูกเลิกจ้าง เพราะธุรกิจปิดกิจการอันเป็นผลกระทบมาจากการระบาดของโรคโควิด-19 โดยผลวิจัยออกมาดังนี้

1. วิถีชีวิตที่แรงงานประสบปัญหาอยู่ภายใต้สถานการณ์โควิด-19

ผลการศึกษาจากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ของแรงงานกลับถิ่นพบว่า แรงงานกลับถิ่นส่วนมาก (20 คนจาก 34 คน) ประสบปัญหาวิถีชีวิต คือ การว่างงาน (ร้อยละ 57.14) หมายถึง *ภาวะการตกงาน การถูกเลิกจ้างและไม่มีงานทำ* ซึ่งแรงงานที่ถูกเลิกจ้างมีสาเหตุมาจากผลกระทบของวิกฤติการระบาดของโรคโควิด-19 และส่วนใหญ่เป็นกลุ่มแรงงานที่จำเป็นต้องกลับ เนื่องจากธุรกิจโรงแรมและร้านอาหารได้รับผลกระทบจากสภาวะเศรษฐกิจที่ซบเซา สาเหตุมาจากมาตรการการเว้นระยะห่างทางสังคม การปิดประเทศ โดยผลจากการวิเคราะห์เนื้อหาและส่วนมากเป็นแรงงานเพศหญิง (14 คนจาก 20 คน) และอยู่ในช่วงอายุระหว่าง 25-35 ปี (7 คนจาก 14 คน) พบว่า พวกเขาไม่มีงานทำ โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก I4 ให้สัมภาษณ์ว่า “..ตอนนี้ก็คือ ยังว่างงานอยู่เลย และไม่รู้ว่าจะทางโรงแรมที่ภูเก็ตเขาจะเรียกตัวเรากลับไปทำงานไหม” I20 กล่าวว่า “..เรื่องงาน ไม่มีงาน โรงแรมปิดอยู่ ก็เลยไม่มีงานทำ” I19 กล่าวว่า “..จากที่ว่าพอเกิดโควิดระบาด ทางโรงแรมก็ได้ปิด พนักงานก็ไม่มีงานทำ จะให้ไปทำงานอื่นก็ยากมากทั้งที่เราสมัครแล้ว..” และ I6 กล่าวว่า “..ตอนนี้ก็คือตกงาน ไม่มีงานทำ”

ผลการศึกษาสอดคล้องกับรายงานขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO, 2020) ที่ได้ศึกษาถึงผลกระทบของวิกฤติโควิด-19 ต่อตลาดแรงงานในประเทศไทย พบว่า แรงงานเพศหญิงที่อายุน้อยจะประสบปัญหาการว่างงานมากกว่าแรงงานเพศชาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานที่อยู่ในธุรกิจโรงแรมและร้านอาหารและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Chantapong และ Tatsanasongthongwong (2021) นอกจากนี้ รายงานขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO, 2021a, 2021b) เกี่ยวกับตลาดแรงงานเพศหญิงทั่วโลกในช่วงวิกฤติโควิด-19 ยืนยันว่า อัตราการว่างงานของแรงงานเพศหญิงจะสูงกว่าเพศชายในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Lopes, Sargento และ Carreira (2021) ที่ได้อธิบายว่า แม้ว่าตลาดแรงงานในธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการส่วนใหญ่ (ร้อยละ 69) จะเป็นแรงงานเพศหญิง แต่ในช่วงสถานการณ์โควิด-19 แรงงานเพศหญิงกลับเป็นกลุ่มที่ตกงานมากที่สุด โดยเฉพาะในกลุ่มแรงงานที่อายุน้อย (Gould & Kassa, 2020) เพราะก่อนหน้าวิกฤติการณ์โควิด-19 แรงงานเพศหญิงที่ทำงานในธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการโดยมากลักษณะงานที่ทำจะเป็นงานที่ใช้ทักษะและความสามารถน้อยกว่า อาทิ แม่บ้าน ด้วยค่าจ้างแรงงานที่ต่ำกว่าและโอกาสความก้าวหน้าในอาชีพที่ด้อยกว่าเพศชาย

ดังนั้น ในช่วงวิกฤติการณ์โควิด-19 ถือว่าเป็นผลกระทบที่รุนแรง (Ntounis et al., 2021) ก่อให้เกิดความผันผวนในธุรกิจทั่วโลก โดยเฉพาะธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการ ซึ่งถือว่าเป็นธุรกิจที่มีความเปราะบางและอ่อนไหวต่อผลกระทบจากวิกฤติโควิด-19 เป็นอย่างมาก (Aharon et al., 2021) จึงทำให้แรงงานเพศหญิงมีความเสี่ยงสูงที่จะตกงาน

วิกฤติที่แรงงานกลับถิ่นประสปรองมาคือ ภาวะรายได้และหนี้สิน (ร้อยละ 28.57) หมายถึง *ภาระหนี้สิน การขาดแคลนรายได้* โดยผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนมากเป็นแรงงานกลับถิ่นเพศหญิง (7 คนจาก 20 คน) อายุประมาณ 25-35 ปี (ร้อยละ 38.46) **I16** ได้กล่าวว่า “...ก็ตั้งแต่มีโควิดก็ทำงานแบบ Leave without pay อย่างไม่มีกำหนด ก็ขาดแคลนรายได้ ได้รับผลกระทบก็คือ ขาดแคลนรายได้..” และ **I10** กล่าวว่า “...เพราะว่ามันก็มีค่าใช้จ่าย แต่ว่ารายได้เราลดลง ก็ลำบากหน่อย”

ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของ Changtapong และคณะ (2021) พบว่า การระบาดของโรคโควิด-19 ส่งผลให้รายได้ของครัวเรือนในประเทศไทยลดลงโดยมีผลกระทบต่อค่าใช้จ่าย อาทิ ค่าเช่าบ้าน ค่าผ่อนรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ที่ใช้ประกอบอาชีพ ค่าใช้จ่ายเลี้ยงดูครอบครัว ที่ทำให้แรงงานไทยส่วนมากมียอดหนี้ต่อหัวสูงขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานที่มีรายได้ต่ำซึ่งจะพึ่งพาหนี้ในระบบในระดับที่สูง และจากข้อมูลของธนาคารแห่งประเทศไทยในไตรมาสที่ 1 ปี พ.ศ. 2564 (Changtapong et al., 2021) พบว่า หนี้ครัวเรือนไทยทั้งระบบ 14.13 ล้านล้านบาท ส่วนใหญ่เป็นการก่อหนี้ระยะสั้นเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภคซึ่งไม่ก่อให้เกิดรายได้และครัวเรือนต้องแบกรับภาระจ่ายหนี้ผ่อนส่งค่อนข้างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หนี้สินเชื่อเช่าซื้อรถยนต์และจักรยานยนต์ที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้เองภาระหนี้สินและค่าใช้จ่ายจึงเป็นส่วนหนึ่งของแรงจูงใจของแรงงานกลับถิ่นในการวางแผนการจัดการภาวะวิกฤติข้างหน้า ดังนั้น ภายใต้ภาวะวิกฤติการณ์โควิด-19 ทำให้แรงงานส่วนมากขาดรายได้ ส่งผลให้เกิดภาวะหนี้สินครัวเรือนที่เพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Cherry et al. (2021) ที่ได้ทำการศึกษาถึงหนี้ครัวเรือนของประเทศสหรัฐอเมริกาในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 พบว่า ช่วงระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนตุลาคม ปี ค.ศ. 2020 มีการกู้เงินถึง 2 ล้านล้าน ดอลลาร์ สรอ. โดยเงินกู้ส่วนมากจะเป็นการกู้สินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย (Mortgage) และ รถยนต์ (Auto) และยิ่งพบว่า ภายในไตรมาสที่ 1 ของปี ค.ศ. 2021 มีจำนวนผู้กู้เงินมากกว่า 60 ล้านคนที่ไม่สามารถชำระหนี้ 70 พันล้านดอลลาร์ สรอ. ได้ตามที่กำหนด ทำให้รัฐบาลสหรัฐอเมริกาต้องมีการผ่อนปรนหนี้ (Debt Relief) เพื่อลดปัญหาหนี้สินครัวเรือนอันเกิดจากความไม่แน่นอนของเศรษฐกิจเนื่องมาจากวิกฤติการณ์โควิด-19

2. บทเรียนและการเรียนรู้จากวิกฤติโควิด-19

ผลการศึกษาจากคำให้สัมภาษณ์ของแรงงานกลับถิ่น (11 คนจาก 34 คน) ส่วนมากให้ความเห็นว่า ความไม่แน่นอน หมายถึง *ความไม่มั่นคงในอาชีพการงาน ความไม่แน่นอนของธุรกิจ* กล่าวคือ บทเรียนและการเรียนรู้จากวิกฤติโควิด-19 คือ ความไม่แน่นอน โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก **I3** กล่าวว่า “...มันเป็นวิกฤติที่กระทบต่องานโรงแรมหนักมาก พนักงานก็ต้องกลับบ้าน กลับมาต้องถิ่นเดิมของตัวเองเยอะ ในอดีตเขาก็ถือว่างานโรงแรมมันเป็นงานมั่นคง พอเจอวิกฤติครั้งนี้ไปมันทำให้รู้ว่า อะไรก็ไม่แน่นอนจริงๆ เองง่ายๆ เมื่อก่อนคือ ไม่มีอะไรมาทำให้การท่องเที่ยวถูกตัดพังได้ ถ้าไม่ใช่โควิด หนักเอาการเลย ถึงกับบางคนต้องเลิกกัน คนที่ต้องผ่อนคอนโด ผ่อนบ้านนี่หนักเลย” และ **I7** กล่าวว่า “...มันไม่แน่นอนจริง ๆ เนื่องจากว่าที่ภูเก็ต สถานประกอบการส่วนใหญ่มันจะเป็นสถานท่องเที่ยว แล้วเมื่อก่อนเราจะรับเฉพาะต่างชาติ แต่สำหรับคนไทย เอาตามประสบการณ์ที่ทำงานที่นี้เลย เขาก็ไม่ค่อยสนใจนักท่องเที่ยวคนไทยจริงๆ ส่วน

ใหญ่ เลยคิดว่าต่อไปถ้าเราให้การต้อนรับกับคนทุกกลุ่มทุกชาติ มันน่าจะดีกว่า เพราะว่าครั้งนี้มันเห็นได้เลยว่า พอชาตินักท่องเที่ยวต่างชาติ มันแยจริงๆ”

ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของ Worley และ Jules (2020) ที่กล่าวว่า การระบาดของโรคโควิด-19 ส่งผลให้เกิดสถานการณ์ที่เรียกว่า VUCA (ย่อมาจากคำว่า V- Volatility คือ ความผันผวนสูง ยากจะคาดเดา เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันไม่ทันตั้งตัว U-Uncertainty คือ มีความไม่แน่นอนสูง ขาดความชัดเจน C-Complexity คือ มีความซับซ้อนสูง มีปัจจัยมากมายที่ต้องนำมาพิจารณาประกอบการตัดสินใจ และ A-Ambiguity คือ มีความคลุมเครือไม่ชัดเจนสูง ยากจะคาดเดาผลลัพธ์ได้) ส่งผลกระทบอย่างหนักต่อธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการทั่วโลก ซึ่งเป็นธุรกิจที่มีความอ่อนไหวต่อความผันผวนของการระบาดโรคโควิด-19 เป็นอย่างมาก (Ntounis et al., 2021) ทำให้แรงงานของกลุ่มธุรกิจนี้จำนวนมากต้องถูกเลิกจ้างในช่วงภาวะวิกฤติ

นอกจาก “ความไม่แน่นอน” คือบทเรียนและการเรียนรู้ที่สำคัญของแรงงานกลับถิ่น รองลงมาคือ “การวางแผนด้านการเงิน” (ผู้ให้ข้อมูลหลัก 7 คนจาก 34 คน) หมายถึง *การบริหารด้านการเงิน การประหยัดและการหารายได้* โดยร้อยละ 85.7 ของกลุ่มแรงงานกลับถิ่นเพศหญิงส่วนมาก (6 คน จาก 7 คน) พูดถึงการใช้จ่ายอย่างประหยัด โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก 124 กล่าวว่า “...เราก็ได้จัดการอะไรหลายอย่าง เราก็ต้องประหยัด ต้องใช้จ่าย ต้องรู้ พอเราเจอวิกฤติแบบนี้เรารู้เลยว่า จากเมื่อก่อนเราอยู่แบบไม่ต้องกังวลอะไร มีอะไรก็ใช้จ่ายได้ตามที่เราต้องการ แต่ตอนนี้เราก็ต้องประหยัดทุกอย่าง คือ ทั้งวันถ้าไม่จำเป็นก็อาจจะไม่ได้ใช้เลย ต้องประหยัดไว้” และ 16 คิดเสริมว่า “...เป็นบทเรียนชีวิตทุกด้าน สอนให้อดทน สอนให้ประหยัด”

จากข้อสังเกตของคณะผู้วิจัยรวมถึงการศึกษางานวิจัยขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO, 2020, 2021a, 2021b) ที่ระบุว่า ในช่วงวิกฤติแรงงานเพศหญิงมีอัตราการว่างงานมากกว่าเพศชาย รวมทั้งเพศหญิงต้องอยู่บ้านเพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบดูแลสมาชิกคนในครอบครัวในช่วงมาตรการล็อกดาวน์ (Lopes et al., 2021) จึงทำให้โอกาสที่พวกเขาจะกลับมาทำงานในตลาดแรงงานเป็นเรื่องยาก ส่งผลทำให้พวกเขาต้องเรียนรู้ในการวางแผนการใช้จ่าย รวมถึงการใช้จ่ายอย่างประหยัด โดยสอดคล้องกับการศึกษาในประเทศจีนในช่วงวิกฤติที่ได้ทำการสำรวจ 1,511 คน (Jin et al. 2021) พบว่า ในช่วงวิกฤติการณโรคโควิด-19 การใช้จ่ายอย่างประหยัดรวมถึงการออมจะเป็นตัวช่วยให้ผู้บริโภคเปลี่ยนพฤติกรรมค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นลง โดยจะเน้นไปกับการใช้จ่ายในกรณีฉุกเฉิน อาทิ ด้านสาธารณสุขในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19

3. การปรับตัวของแรงงานกลับถิ่น

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์แรงงานกลับถิ่นในเรื่องการปรับตัว พบว่า ร้อยละ 66.67 ของแรงงานกลับถิ่นเพศชายและเพศหญิง ให้ความสำคัญเรื่องค่าใช้จ่ายอย่างประหยัดและการหารายได้ในช่วงวิกฤติ โดยทั้งแรงงานกลับถิ่นเพศชาย (71.43%) และเพศหญิง (63.64%) ต่างเน้นถึงการใช้จ่ายอย่างประหยัดและการหารายได้ *การขายของออนไลน์ การหารายได้เสริม และการใช้จ่ายอย่างประหยัด* โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก 125 กล่าวว่า “...อย่างหน้าร้านที่เราเช่าอยู่เราก็ต้องตัดไป เน้นไปขายออนไลน์ เป็นต้น เพราะว่าเพื่อลดค่าใช้จ่ายแต่ละจุดลงไป” 11 อธิบายว่า “...เริ่มที่จะรู้จักหารายได้เข้ามาในชีวิตประจำวันได้ จากที่เมื่อก่อนไม่สามารถหารายได้อะไรเข้ามาได้เลย ตอนนี่ก็เริ่มมีช่องทางแล้วโดยการขายออนไลน์แทน” และ 132 เสริมว่า “..การใช้จ่ายก็ลดน้อยลง คืออะไรที่ไม่จำเป็นก็ไม่ซื้อเด็ดขาด

แต่ว่ามันก็มีที่จำเป็นเหมือนกัน อย่างเช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ เขาก็ไม่เห็นจะช่วยเราเลย บอกว่าจะช่วยก็ไม่เห็นจะช่วยเลย เห็นค่าน้ำ ค่าไฟบางทีก็ยิ่งขึ้นผิดปกติดูอยู่เลย”

ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของ Changtapong และคณะ (2021) ที่ระบุว่า วิกฤติโควิด-19 ทำให้รายได้ของครัวเรือนไทยลดลงอย่างมาก ส่งผลกระทบอย่างหนักต่อความเป็นอยู่ของ คนในประเทศ รวมถึงการมีภาระของค่าใช้จ่ายต่างๆ เช่น ค่าเช่าบ้าน ค่าผ่อนรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ที่ใช้ประกอบอาชีพ ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แรงงานกลับถิ่นซึ่งจะต้องมีการปรับตัวในการหารายได้ให้เพิ่มขึ้น และลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น รวมถึงการใช้เงินอย่างประหยัด เพราะครัวเรือนไทยส่วนมากจะเป็นหนี้ระยะสั้นที่ใช้ในการอุปโภคบริโภคซึ่งไม่ก่อให้เกิดรายได้ ด้วยเหตุนี้ ในช่วงวิกฤติ การใช้จ่ายอย่างประหยัดและการหารายได้จะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่แรงงานกลับถิ่น สอดคล้องกับงานวิจัยที่ศึกษาในประเทศจีน (Jin et al., 2021) ที่พบว่า การประหยัดและการออมจะช่วยลดความเสี่ยงที่เกิดจากการวิกฤติการณ์โควิด-19 รวมถึงจะช่วยลดผลกระทบที่มาจาก รายได้ที่ลดลง สาเหตุมาจากการระบาดของโรคโควิด-19 ที่ส่งผลกระทบต่อธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการทั่วโลกซึ่งมีความอ่อนไหวต่อวิกฤติเป็นอย่างสูง (Aharon et al., 2021; Ntounis et al., 2021) ทำให้เกิดความผันผวนและความไม่แน่นอนของสภาพเศรษฐกิจของประเทศ เนื่องจากเศรษฐกิจของประเทศขึ้นอยู่กับรายรับจากนักท่องเที่ยวต่างชาติโดยคิดเป็นร้อยละ 11 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP) รวมถึง ธุรกิจบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมีส่วนการจ้างงานร้อยละ 20 ของการจ้างงานทั้งหมดของประเทศ (Surawattananon et al., 2021)

4. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามมุมมองของแรงงานกลับถิ่น

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์แรงงานกลับถิ่นทั้งหมด 34 คน เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามมุมมองและความเข้าใจของแรงงานกลับถิ่น ประกอบด้วย 3 ด้าน 1) การประหยัดและความพอเพียง (ร้อยละ 45.16) ตามด้วย 2) การเกษตรกรรม (ร้อยละ 32.25) และ 3) การนำมาประยุกต์ใช้ได้เพียงบางส่วน (ร้อยละ 22.58)

4.1 การประหยัดและความพอเพียง

คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์แบ่งแยกตามเพศพบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักเพศหญิง (50%) และ เพศชาย (36.36%) ส่วนมาก (ร้อยละ 45.16) ให้ความคิดเห็นถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเกี่ยวข้องกับการประหยัดและความพอเพียง หมายถึง *การใช้จ่ายเงินอย่างรอบคอบ การใช้จ่ายประหยัด* โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก I1 กล่าวว่า “...ประหยัด แล้วพอกลับไปเหมือนเดิมหลังจากโควิดหมด ก็น่าจะสอนเราใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงได้ดีเลยนะ เราคิดว่ามันเป็นประสบการณ์ครั้งยิ่งใหญ่เลย” และ I22 เสริมว่า “...ตอนทำงานเราได้เงินเดือน เราได้ค่าบริการเยอะ การใช้ชีวิตมันก็แบบเป็นไปตามที่เราได้รับเงินเดือน แต่พอเราได้รับวิกฤติจากสถานการณ์โควิด อันไหนที่เราลดได้ ไม่จำเป็น เราก็ไม่ไปยุ่ง ไม่ไปซื้อไปจับจ่าย” ในขณะที่ I12 พูดว่า “..การใช้จ่ายเราก็อยาให้เกินตัวอะไร ประหยัด อะไรที่ไม่จำเป็นก็ประหยัดค่าใช้จ่าย พอเพียงมันก็ช่วยได้เลย” และ I8 กล่าวว่า “...โควิดมานานสอนหลายๆคนให้รู้จักคำว่าพอเพียงเลยอยู่รอดได้ ถ้าปรับตัวเข้ากับสถานการณ์อย่างนี้ได้” สอดคล้องกับการศึกษาของ Barua และ Tejavaddhana (2019) ที่พบว่า กรอบแนวคิดในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงสามารถช่วยแก้ปัญหาครัวเรือนเกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาทิ รายได้ ค่าใช้จ่าย และการออมทรัพย์ รวมถึงทำให้พวกเขามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และสามารถพึ่งพาตนเอง รวมถึงมีภูมิคุ้มกันที่ดีต่อวิกฤติเศรษฐกิจ

4.2 การเกษตรกรรม

ผลจากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ของแรงงานกลับถิ่นเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยร้อยละ 32.26 ของแรงงานกลับถิ่นจะกล่าวถึง การเกษตรกรรม หมายถึง การปลูกพืชผักสวนครัว การทำสวน และจากความเห็นของแรงงานกลับถิ่นทั้งเพศชาย (36.36%) และเพศหญิง (30%) ส่วนมากเน้นในเรื่องการปลูกผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ อาทิ ไก่ ปลา เพื่อใช้ในการบริโภค โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก I34 กล่าวว่า “...ส่วนมากก็จะปลูกโน้นปลูกนี่เอง ทำเอง ทำกินเอง พืชผักสวนครัว เป็นเรื่องที่ดีเลย ถ้าทำแบบนั้นได้” และ I31 กล่าวว่า “...ก็เหมือนซื้อผักพวกนี้มาปลูกเอง ใส่กระถาง ก็ยังพอใช้ได้” ในขณะที่ I24 ให้สัมภาษณ์ว่า “...เราก็ปลูกผักอะไรแบบนี้ ที่บ้านเราก็ปลูกพริก ผัก กินเองหมดเลย จะไม่ซื้อของตลาดเลย เราก็ใช้แบบเท่าที่จำเป็น บางวันเราก็ไม่ได้ใช้ตั้งเลย นอกจากซื้อข้าวสาร ผัก ไก่ ปลา เราก็มีบ่อเลี้ยงปลาเอง อยู่แบบพอเพียงอย่างว่านั่นแหละ” และ I26 กล่าวว่า “...ก็คือจากที่เราไปตลาด เราจะไปตลาดน้อยมาก ไปซื้อแค่ของที่จำเป็น ไม่มีแบบซื้อผัก ไข่ไก่ คือเราก็มีอยู่แล้วที่บ้าน เราปลูก เราเลี้ยง” ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษา (Barua & Tejavivaddhana, 2019) ที่พบว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนำมาประยุกต์ใช้ในเรื่องการเกษตรกรรม โดยจะสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชุมชน และสามารถปรับปรุงความเป็นอยู่ รวมถึงคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น

4.3 การนำมาประยุกต์ใช้ได้เพียงบางส่วน

ผลการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แรงงานกลับถิ่นบางกลุ่ม (7 คนจาก 34 คน) กล่าวว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้เพียงบางส่วน หมายถึง การนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้บางส่วน เนื่องจากแรงงานกลับถิ่นบางกลุ่มมีภาระหนี้สินต้องรับผิดชอบ ทำให้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาให้พวกเขาได้ โดยผู้ให้ข้อมูลหลักเพศชาย (27.27%) และเพศหญิง (20%) พูดถึงว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนำมาใช้ได้เพียงบางส่วน เพราะพวกเขาส่วนมากมีภาระค่าใช้จ่ายที่ต้องรับผิดชอบ อาทิ หนี้สิน ค่าผ่อนรถ ค่าผ่อนบ้าน และพวกเขามีรายได้น้อย โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก I25 กล่าวว่า “...คิดว่าไม่น่าได้ ถ้าผมยังเป็นหนี้อยู่ ผมก็ต้องหาเงินมาใช้หนี้ครับ เพราะว่าถ้าผมพอเพียงผมก็ไม่มีเงินไปใช้หนี้” และ I11 กล่าวว่า “...มันก็ได้แค่ส่วนหนึ่ง มันก็พออยู่ได้ มันก็ประทังไปได้แค่ส่วนหนึ่ง แต่ส่วนหนึ่งเราก็หาเงินอีกทางหนึ่ง มันก็ค่าใช้จ่ายไม่พอ จะให้ประทังชีวิตทั้งชีวิตมันไม่ได้” ในขณะที่ I5 เสริมว่า “....คิดว่าไม่ได้เลย เอาจริงๆนะ เข้าใจนะว่า มันเป็นทฤษฎีที่ดี ไม่ใช่ไม่ดี แต่ว่าในประเทศนี้นะ คนมีรายได้น้อยอยู่แล้ว ค่าว่าพอเพียง มันต้องรู้สึกเราต้องมีพอกินก่อนเราถึงจะพอเพียงได้ แต่ว่าตอนนี้วันแต่ละวันเรายังไปยากเลย และ I33 กล่าวว่า “...มันก็ใช้ได้นะสำหรับคนที่ไม่มีภาระ แต่ถ้าคนที่มีภาระ ต้องผ่อนบ้าน ผ่อนรถ ส่งลูกเรียนเนี่ยมันก็ช่วยไม่ได้นะ แต่ทว่าตัวคนเดียว ไม่มีภาระอะไร มันก็ได้”

จากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในมุมมองของแรงงานกลับถิ่น คณะผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า ภาพรวมของผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พบว่าแนวคิดนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาวิกฤติการณ์โควิด-19 ได้ (Mongsawad, 2012; Piboolsravut, 2004) แต่ก็ยังมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักบางส่วนไม่เห็นด้วยกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่จะนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากวิกฤติโควิด-19 โดยพวกเขาชี้แจงว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไม่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน เนื่องจากพวกเขามีรายได้น้อยประกอบกับมีปัญหาด้านหนี้สิน รวมถึงมีภาระค่าใช้จ่ายที่สูง โดยบทความของ Unger (2009) ให้ความเห็นว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

เป็นเพียงคุณธรรมของชนชั้นกลาง (The Bourgeois Virtues) โดยเหมาะสมกับกลุ่มคนไทยที่มีสินทรัพย์พอประมาณ (Modest Assets) แต่ไม่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ภายใต้เศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันที่ส่วนมากเป็นทุนนิยม (Capitalism) ด้วยเหตุนี้เอง ส่งผลให้ความเข้าใจในเรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของแรงงานกลับถิ่นบางส่วนซึ่งมีความเห็นที่แตกต่างจากกลุ่มคนส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตของคำสัมภาษณ์ของแรงงานกลับถิ่นกลุ่มนี้ พบว่า ส่วนใหญ่ (4 คนจาก 7 คน) มีอายุระหว่าง 25-35 ปี โดยเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โควิดในเรื่องการเลิกจ้างงาน ประกอบกับพวกเขามีภาระหนี้สินที่ต้องรับผิดชอบ เพราะการระบาดของโรคโควิด-19 ส่งผลให้ครัวเรือนส่วนมากเป็นหนี้เมื่ออายุน้อย (Changtapong et al., 2021) จึงทำให้มุมมองของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพวกเขาเป็นเพียงหลักแนวคิดที่ทำมาปรับใช้ได้แค่บางส่วน

ในขณะที่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วย 3 ด้าน 1) การมีภูมิคุ้มกันที่ดี 2) ความมีเหตุผล 3) ความพอประมาณ (Barua & Tejavivaddhana, 2019; Mongsawad, 2012; Piboolsravut, 2004) จากการสัมภาษณ์ของแรงงานกลับถิ่นส่วนมาก ร้อยละ 66.67 ให้ความเห็นเกี่ยวกับการมีภูมิคุ้มกันที่ดี กล่าวถึง การประหยัดและการใช้จ่ายเงินอย่างรอบคอบ ในขณะที่ ความมีเหตุผล ผู้ให้ข้อมูลหลักร้อยละ 42.86 ส่วนมากให้เห็นเกี่ยวกับ ความมีเหตุผลในการใช้จ่ายเงิน การเก็บออม รวมถึงการไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย โดย I1 กล่าวว่า “..เราต้องใช้จ่ายในแต่ละวัน ดังนั้น เราต้องมีเหตุผลในการพัฒนาชีวิตตัวเองในแต่ละวัน ว่าทุกวันนี้เราทำเพราะอะไร” I33 กล่าวว่า “..รู้แต่ถ้ามีโควิดมันก็สอนคนได้เยอะอะ รู้จักเก็บ รู้จักใช้เซฟตัวเองเพื่ออนาคต ไม่ต้องแบบใช้ฟุ่มเฟือย เพราะว่าไม่คิดว่าสถานการณ์แบบนี้จะเกิดขึ้นนะคะ” I7 เสริมว่า “...ยกตัวอย่างเรื่องการจับจ่ายใช้สอยแหละ คือ ก่อนหน้านี้ที่สถานการณ์มันปกติ เราก็จับจ่ายใช้สอยตามอารมณ์อยากได้ ไม่ได้ยึดตามเหตุผลหรือความจำเป็น ถ้าตอนนี้ก็คือเอาความมีเหตุผลมาใช้ในเรื่องของการจับจ่ายใช้สอยของฟุ่มเฟือยให้มันน้อยลง ไม่เอาตามอารมณ์”

ผลจากงานวิจัย ร้อยละ 96 ของแรงงานกลับถิ่นให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องความพอประมาณ หมายถึง การใช้จ่ายอย่างพอประมาณ การระมัดระวังในการใช้จ่าย รวมถึงการบริโภคแบบพอประมาณ โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก I4 กล่าวว่า “..คือในเรื่องของ การใช้จ่ายอย่างพอประมาณ อย่างเช่น แต่ก่อนเราซื้อเครื่องสำอางหลัก 3,000-4,000 บาท ตอนนี้อยู่ได้ เราก็ยังซื้อได้ แต่ปัจจุบันเราก็ต้องลดสเปกลงมา เราไม่จำเป็นที่จะต้องซื้อของที่มีมันแพงนะ เราก็ต้องเลือกรุ่นที่มีมันบาลานซ์กับสถานการณ์ ณ ตอนนี” และ I34 กล่าวว่า “..เรื่องการใช้จ่าย มันก็ต้องพอประมาณหมด เรื่องการเงิน การอยู่ การกิน ทุกอย่างก็ต้องพอประมาณตามกำลัง” ในขณะที่ I23 กล่าวว่า “...รายได้เรามีเท่าไร พอไหมกับรายจ่าย เราต้องประมาณตนเอง ว่าเราต้องจ่ายเท่าไร กินเท่าไร ใช้ไปเท่าไร เก็บเท่าไร เพื่ออนาคตโควิดยังไม่หายมารอบ 4 รอบ 5 รอบ 6 มันก็ยังไม่แน่ มีเท่าไรเราก็ต้องเก็บไว้บ้าง” และ I26 กล่าวว่า “..เราก็คือแบบไม่ใช้ฟุ่มเฟือย ทำอะไรเท่าที่พอประมาณคะ จากที่ว่าปกติเราทำเต็มร้อย เราก็เซฟลงมามาก เราต้องลดลง มาตามสถานการณ์ เราจะเต็มร้อยอย่างปกติไม่ได้”

โดยสรุป แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งประกอบด้วย การมีภูมิคุ้มกันที่ดี ความมีเหตุผล และความพอประมาณ (Piboolsravut, 2004) โดยจากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ของแรงงานกลับถิ่นทั้งหมด 34 คน ส่วนมากพูดถึง การหารายได้ การใช้จ่ายอย่างประหยัด ความมีเหตุผลในการใช้จ่าย รวมถึงการบริโภคแบบพอเพียง เนื่องจากวิกฤติโควิด-19 ส่งผลให้รายได้ของครัวเรือนในประเทศลดลง แต่แรงงานกลับถิ่นมีค่าใช้จ่ายที่ต้องรับผิดชอบ อาทิ ค่าเช่าบ้าน ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูครอบครัว (Sinha,

Bagodi & Dey, 2020) ประกอบกับความผันผวนและความไม่แน่นอนของภาวะทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาโดยมีสาเหตุจากการระบาดของโรค (Worley & Jules, 2020) ด้วยเหตุนี้เอง แรงงานกลับถิ่นจึงมองเศรษฐกิจพอเพียงเป็นภูมิคุ้มกันที่จะช่วยลดแรงกดดันจากความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจ สังคม และชีวิตความเป็นอยู่ นอกจากนี้ งานวิจัยของ Changtapong และคณะ (2021) พบว่า ในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 ส่งผลให้ครัวเรือนในประเทศส่วนใหญ่เป็นหนี้เมื่ออายุน้อย โดยมียอดหนี้ต่อหัวที่สูงขึ้นและเป็นหนี้ยาวนานขึ้น รวมทั้งมีความสามารถในการชำระหนี้ที่น้อยลง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความอ่อนแอของการมีภูมิคุ้มกันทางการเงินของครัวเรือนในประเทศไทยในช่วงสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน (VUCA) ที่เกิดจากวิกฤติโควิด-19 ด้วยเหตุนี้ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในมุมมองของแรงงานกลับถิ่นจะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันในเรื่องแนวคิดในการใช้จ่ายอย่างรอบคอบ การลดความฟุ้งเฟ้อ รวมถึงการหารายได้เสริม เพื่อช่วยบรรเทาความกดดันที่ส่งผลกระทบต่อแรงงานกลับถิ่นในช่วงวิกฤติ

สรุปผลการวิจัย

วิกฤติการณ์โควิดส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจทั่วโลก รวมทั้งในประเทศ เนื่องจากเศรษฐกิจของประเทศขึ้นอยู่กับ การกลับมาของนักท่องเที่ยวต่างชาติเป็นหลัก โดยธุรกิจบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้รับผลกระทบอันเนื่องมาจากมาตรการการป้องกันการระบาดของโรคโควิด-19 อาทิ การล็อกดาวน์ (การปิดประเทศ) การเว้นระยะห่างทางสังคม ก่อให้เกิดอัตราการว่างงานของแรงงานเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะกลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการ ประกอบกับการระบาดของโรคโควิด-19 ส่งผลให้รายได้ของครัวเรือนในประเทศลดลง และทำให้เกิดสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน (VUCA) ในขณะที่แรงงานกลับถิ่นจำเป็นต้องมีค่าใช้จ่าย เช่น ค่าเช่าบ้าน ค่าผ่อนรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ที่ใช้ประกอบอาชีพ ค่าใช้จ่ายเลี้ยงดูครอบครัว ทำให้แรงงานส่วนมากมียอดหนี้ต่อหัวสูงขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานที่มีรายได้ต่ำซึ่งจะพึ่งพาหนี้ในระบบในระดับที่สูง ด้วยเหตุนี้เอง ในมุมมองของแรงงานกลับถิ่นจากการสัมภาษณ์พบว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในภาวะวิกฤติโควิด-19 ได้ ส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ การประหยัดและการใช้เงินอย่างรอบคอบ ภายใต้ การใช้จ่ายเงินอย่างพอประมาณ รวมถึงความมีเหตุผลในการใช้จ่ายเงินและเก็บออมเงิน ภายใต้วิกฤติที่แรงงานกลับถิ่นต้องเผชิญเมื่อพวกเขากลับไปสู่ภูมิลำเนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง (Barua & Tejavaddhana, 2019; Mongsawad, 2012; Piboolsravut, 2004) ซึ่งเป็นแนวคิดในการตั้งอยู่บนความไม่ประมาท ด้วยการใช้ความรู้และคุณธรรมในการดำรงชีวิตและสามารถที่จะพึ่งพาตัวเองได้ภายใต้ความไม่แน่นอนที่เกิดจากการระบาดของโรคโควิด-19 โดยจากการสัมภาษณ์ของแรงงานกลับถิ่น คณะผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางในการสร้างภูมิคุ้มกันภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในช่วงวิกฤติ คือ 1) การหารายได้เพิ่ม แรงงานกลับถิ่นที่มีทักษะด้านดิจิทัล จะมีโอกาสในการหารายได้ดีกว่าแรงงานที่ขาดทักษะด้านนี้ โดยทักษะด้านดิจิทัล คือ ความรู้ความสามารถในการใช้งานคอมพิวเตอร์ และอุปกรณ์ดิจิทัลในการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต รวมถึงความสามารถในการเข้าใจหรือเลือกทำในสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดผลในเชิงลบต่อตนเองบนโลกออนไลน์ ยกตัวอย่าง ทักษะการใช้สื่อสังคม (Social Media) ทักษะการจัดการคอนเทนต์ โดยทักษะเหล่านี้จะช่วยให้แรงงานกลับถิ่นสามารถมีงานทำและอยู่ในท้องถิ่นได้โดยไม่ต้องย้ายกลับไปทำงานในเมือง 2) การใช้จ่ายอย่างประหยัด เนื่องจากวิกฤติโควิด-19 ส่งผลให้ครัวเรือนในประเทศส่วนใหญ่เป็นหนี้เมื่ออายุน้อย โดยมียอดหนี้ต่อหัวที่สูงขึ้นและเป็นหนี้ยาวนานขึ้น รวมทั้งมีความสามารถในการ

ชำระหนี้ที่น้อยลง สะท้อนให้เห็นถึงความอ่อนแอของการมีภูมิคุ้มกันทางการเงิน ด้วยเหตุนี้เอง แรงงานกลับถิ่นต้องรู้จักการใช้จ่ายอย่างมีเหตุผลและไม่ฟุ่มเฟือย โดยสิ่งที่จะช่วยให้แรงงานกลับถิ่นเข้าใจถึงการใช้จ่ายอย่างประหยัดและสามารถสร้างวินัยทางการเงินให้เข้มแข็ง คือ การทำบัญชีรายรับรายจ่าย ซึ่งจะช่วยให้แรงงานกลับถิ่นสามารถทราบถึงค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น รวมถึงการวางแผนทางการเงินอย่างรอบคอบ

3) การออมเงิน เนื่องจากสถานการณ์โควิด-19 สร้างความไม่แน่นอนให้แก่ภาวะเศรษฐกิจและสังคมและจากข้อมูลของผลการสำรวจทักษะทางการเงินของไทย (Financial Literacy) โดยในปี พ.ศ. 2563 พบว่าช่วงวิกฤติโควิด-19 มีเพียงแค่ร้อยละ 38 ของคนไทยที่มีเงินสำรองอยู่ได้เกิน 3 เดือนหากต้องหยุดงานกะทันหัน แสดงให้เห็นว่า การออมเงินเป็นส่วนหนึ่งของ “การมีภูมิคุ้มกันที่ดี” และถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นในช่วงวิกฤติ ด้วยเหตุนี้เอง แรงงานกลับถิ่นต้องหันมาวางแผนการออมเงินอย่างรอบคอบ เพราะการออมจะเป็นตัวช่วยในการบรรเทาผลกระทบของความไม่แน่นอนจากสภาพเศรษฐกิจที่ผันผวนอยู่ตลอดเวลาอันเนื่องมาจากการระบาดของโรคโควิด-19

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานวิจัยแห่งชาติ (วช.) ปี พ.ศ. 2564 ภายใต้โปรแกรมที่ 17 แก้ปัญหาวิกฤติเร่งด่วนของประเทศ คณะผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิในการประเมินบทความวิจัยของวารสารบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่ให้ข้อคิดเห็นในการปรับแก้ไขบทความวิจัยให้มีความชัดเจนและลุ่มลึกทางด้านวิชาการมากขึ้น

References

- Aharon et al. (2021). COVID-19, government measures and hospitality industry performance. *PLoS ONE*, 16(8), e0255819.
- Bank of Thailand. (2021). *Monetary policy report*. Bangkok. Retrieved May 1, 2022, from https://www.bot.or.th/English/MonetaryPolicy/MonetPolicyComittee/MPR/BOX_MPR/BOX2_MPRMarch2021_ForeignTourist.pdf (In Thai)
- Barua, P. & Tejativaddhana, P. (2019). Impact of application of sufficiency economy philosophy on the well-being of thai population: A systematic review and meta-analysis of relevant studies. *Journal of Population and Social Studies*, 27(3), 195-219.
- Bengtsson, M. (2016). How to plan and perform a qualitative study using content analysis. *NursingPlus Open*, 2, 8-14.
- Boddy, C.R. (2016). Sample size for qualitative research. *Qualitative Market Research*, 19(4), 426-432.
- Carter et al. (2014). The use of triangulation in qualitative research. *Oncology Nursing Forum*, 41(5), 545-547.

- Changtapong et al. (2020). *COVID-19: Social distancing and migratory waves from the sociological dimension: Thai power “Stay at home, stop disease, for the nation”* Retrieved May 2, 2022, from https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_31Mar2020.aspx (In Thai)
- Changtapong et al. (2021). *People’s debt relief mission: To alleviate the impact of COVID-19 and create justice and reduce inequality (Part I)*. Retrieved May 5, 2022, from https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/DocLib_/Article_3Aug2021.pdf (In Thai)
- Chantapong, C. & Tatsanasongthongwong, W. (2021). *Internal migration post-COVID- 19, a turning point from Thai agricultural sector and the spread of prosperity to the region: Data from mobile big data*. Retrieved May 1, 2022, from https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_27Apr2021.aspx (In Thai)
- Chantapong et al. (2015). *Bank of Thailand’s research program on Thailand’s future growth*. Retrieved May 8, 2022, from https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/EconomicConditions/AAA/Paper_Labour.pdf (In Thai)
- Cherry et al. (2021). *Government and private household debt relief during COVID-19*. Retrieved May 8, 2022, from <https://doi.org/10.2139/ssrn.3770124>
- DeMicco, F., Cetron, M., Davies, O. & Guzman, J. (2021). *COVID-19 Impact on the future of hospitality and travel. Journal of Hospitality & Tourism Research, 45(5), 911-914.*
- Dill, K. (2021). *Four million hotel, restaurant workers have lost jobs. Here’s how they’re reinventing themselves. The Wall Street Journal, February 22, 2021, Retrieved May 14, 2022, from https://www.wsj.com/articles/hospitality-workers-are-pushed-into-new-careers-as-pandemic-begins-second-year-11613999342*
- Duarte Alonso et al. (2020). *COVID-19, aftermath, impacts, and hospitality firms: An international perspective. International Journal of Hospitality Management, 91, 102654.*
- Duro, J.A., Perez-Laborda, A., Turrion-Prats, J. & Fernández-Fernández, M. (2021). *Covid-19 and tourism vulnerability. Tourism Management Perspectives, 38, 100819.*
- Giousmpasoglou, C., Marinakou, E. & Zopiatis, A. (2021). *Hospitality managers in turbulent times: The COVID-19 crisis. International Journal of Contemporary Hospitality Management, 33(4), 1297-1318.*
- Gould, E. & Kassa, M. (2020). *Young workers hit hard by the COVID-19 economy. Retrieved May 11, 2022, from https://www.epi.org/publication/young-workers-covid-recession/*

- Hennink, M. & Kaiser, B.N. (2022). Sample sizes for saturation in qualitative research: A systematic review of empirical tests. *Social Science and Medicine*, 292, 114523.
- ILO. (2020). *Thailand, COVID-19 employment and labour market impact in*. Retrieved May 1, 2022, from https://www.ilo.org/asia/publications/labour-markets/WCMS_747944/lang--en/index.htm
- ILO. (2021a). *An update on the youth labour market impact of the COVID-19 crisis*. Retrieved May 5, 2022, from https://www.ilo.org/emppolicy/pubs/WCMS_795479/lang--en/index.htm
- ILO. (2021b). *Building Forward Fairer: Women's rights to work and at work at the core of the COVID-19 recovery*. Retrieved May 6, 2022, from https://www.ilo.org/gender/Informationresources/Publications/WCMS_814499/lang--en/index.htm
- Jin, X., Zhao, Y., Song, W. & Zhao, T. (2021). Save for safe: Effect of COVID-19 pandemic on consumers' saving and spending behavior in China. *Frontiers in Psychology*, 12, 636859.
- Kirchherr, J. & Charles, K. (2018). Enhancing the sample diversity of snowball samples: Recommendations from a research project on anti-dam movements in Southeast Asia. *PLoS ONE*, 13(8), e0201710.
- Lopes, A.S., Sargento, A. & Carreira, P. (2021). Vulnerability to COVID-19 unemployment in the Portuguese tourism and hospitality industry. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 33(5), 1850-1869.
- Mongsawad, P. (2012). The philosophy of the sufficiency economy: A contribution to the theory of development. *Asia-Pacific Development Journal*, 17(1), 123-143.
- Ntounis et al. (2021). Tourism and hospitality industry resilience during the Covid-19 pandemic: Evidence from England. *Current Issues in Tourism*, 25(1), 46-59.
- Paekanong, T. (2020). *Thai service sector, change it to be great! Adjust to hit!* Retrieved May 7, 2022, from <https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/ArticleAndResearch/Pages/FAQ167.aspx> (In Thai)
- Piboolsravut, P. (2004). Sufficiency economy. *ASEAN Economic Bulletin*, 21(1), 127-134.
- Posel, D., Oyenubi, A. & Kollamparambil, U. (2021). Job loss and mental health during the COVID- 19 lockdown: Evidence from South Africa. *PLoS ONE*, 16(3), e0249352.
- Puerto, S. & Kim, K. (2020). Young workers will be hit hard by COVID-19's economic fallout. *ILO Blog*. Retrieved May 7, 2022, from <https://iloblog.org/2020/04/15/young-workers-will-be-hit-hard-by-covid-19s-economic-fallout/>
- Qian, M. & Jiang, J. (2022). COVID-19 and social distancing. *Journal of Public Health*, 30(1), 259-261.

- Sandiford, P.J. & Seymour, D. (2007). A discussion of qualitative data analysis in hospitality research with examples from an ethnography of english public houses. *International Journal of Hospitality Management*, 26(3), 724-742.
- Singsuriya, P. (2015). Sufficiency economy and backdated claims of its application: Phooyai (Headman) Wiboon's agroforestry and self-narrative. *Journal of Asian and African Studies*, 52(6), 794-806.
- Sinha, D., Bagodi, V. & Dey, D. (2020). The supply chain disruption framework post COVID-19: A system dynamics model. *Foreign Trade Review*, 55(4), 511-534.
- Surawattananon et al. (2021). *Revitalising Thailand's tourism sector*. Bangkok. Retrieved May 1, 2022, from https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/EconomicConditions/AAA/250624_WhitepaperVISA.pdf (In Thai)
- Unger, D. (2009). Sufficiency economy and the bourgeois virtues. *Asian Affairs: An American Review*, 36(3), 139-156.
- Vo-Thanh, T. et al. (2020). How does hotel employees' satisfaction with the organization's COVID-19 responses affect job insecurity and job performance? *Journal of Sustainable Tourism*, 29(6), 907-925.
- Whittemore, A.S. (1997). Multistage sampling designs and estimating equations. *Journal of the Royal Statistical Society. Series B: Statistical Methodology*, 59(3), 589-602.
- Worley, C.G. & Jules, C. (2020). COVID-19's Uncomfortable revelations about agile and sustainable organizations in a VUCA World. *Journal of Applied Behavioral Science*, 56(3), 279-283.
- Zamawe, F.C. (2015). The implication of using NVivo software in qualitative data analysis: Evidence-based reflections. *Malawi Medical Journal*, 27(1), 13-15.